

„...egy időben voltunk a világgal.”¹

Replika-beszélgetés Kelemen Gáborral

„Volt ez a gurumánia. Aki kicsit is értett hozzá, és el tudta vállalni, hogy megcsinálja és végigviszi a projektet – az volt a »guru«. A kívülállóknak gurunak látták ezt a figurát, és ő ezt el tudta adni. Én is el tudtam adni párszor. De ez csak annyit jelentett, hogy ő meg tudja csinálni. És pont. Ilyenből azonban nagyon kevés volt. Akik valóban mozgatófigurák voltak, abból még kevesebb: György Péter, Nyíró András. Megfelelő helyen megteremtették azt a támogatást, ami kellett, hogy mások meg tudjanak dolgokat csinálni, akár velük, akár máshol. Helyszínek az ABCD, az Internetto és az Origo.”

Az élettörténet

Kelemen Gábornak hívnak. 1977 és 1980 között a Műegyetem Közlekedésmérnöki Karára jártam, de harmadéven, 1980–81-ben, egy évre megszakítottam a tanulmányaimat, átmen-tem a bölcsészkarra, és elkezdtem a szociológia bevezető évét. Mi volt e szokatlan pályamó-dosítás oka? Egyrészt akkoriban a mérnöki pálya elég rémisztő dolognak tűnt, legalábbis ami Magyarországon látszott belőle: elmentünk a BKV irányítóközpontjába, és én körül-néztem, akkor ez lesz majd az életem? Hát ez nekem nagyon nem volt pálya. Emellett a bölcsészkaron voltak lányok, s lehetett a tantermekben az előadások után dohányozni. Ezek a dolgok akkoriban elég fontosak voltak számomra.

Így aztán elkezdtem odajárni. Természetesen nem voltam egyedül, többek között Szakadát István is az évfolyamtársaim közé tartozott. Mi voltunk akkortájt az első fecskék. Huszár Ti-bor, a Szociológia Intézet akkori vezetője ugyanis fontosnak tartotta, hogy a reálértelmiségiek is képviseltessék magukat a szociológusok között. Felvettek tehát bennünket, és el is végeztük a négy évet. Többek között Pataki Ferenc, Huszár Tibor, Tausz Katalin, Csepeli György taní-tottak, de különösebb benyomást senki nem tett rám. Nem is lettem jó szociológus.

1985-ben végeztem a szociológián, 1981–82-ben pedig a Műegyetemen, de azt a dip-ломomat soha nem használtam. 1985 és 89 között az MSZMP KB Társadalomtudományi

¹ Kelemen Gáborral két interjú készült, mindkettő Leányfalun. Az első interjút 2018. március 28-án Szijártó Zsolt készítette, a másodikat 2018. augusztus 1-én Németh Szilvia (T-Tudok Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ ZRt) és Szijártó Zsolt. A végső változat szerkesztője Szijártó Zsolt volt.

Intézetében, az Aczél-féle intézetben szociológusként dolgoztam. Volt egy kutatásunk a szocializmus utolsó napjaiban, amely a Bábolnai Állami Gazdaságot, a Rába Magyar Vagon- és Gépgyárat és az EGIS Gyógyszergyárat vizsgálta. Egy tanulmányt kellett készítenünk, amelyből ki kellett volna derülnie, hogy miért működőképesek ezek az intézmények abban a gazdasági-politikai környezetben is. Hetente jártunk le 2-3 napot ezekre a helyszínekre, és mindhárom emberrel (Burgert Róbert, Horváth Ede, Orbán István) legalább egyszer találkoztunk. Hogy volt-e ennek a kutatásnak valamilyen haszna, az nem derült ki.

Utána, 1989-ben, éppen a rendszerváltás idején, Szakadátton keresztül bekerültem a Műegyetemre a Szociológia Tanszékre tanársegédnek. Ez az időszak volt, amikor a marxizmust és az egyéb társadalomtudományi tárgyakat elkezdte felváltani a szociológia. A rendszerváltáskor egyébként egy *Helyünk Európában* című kurzust vittem, ehelyett jött aztán a reklám-szociológia, ez lett a fő tantárgyam. Ez főleg azért volt jó, mert a reklám érdekelte a hallgatókat. A reklám mindig elmond valamit a társadalomról, sok mindent meg lehetett mutatni a segítségével, ráadásul elég jó irodalma is volt, kvázi marxista irodalma, ami mostanra mint ha háttérbe szorult volna. Ma már senki nem baszogatja a reklámot, benne van az életünkben, és kész. A hatvanas-hetvenes évek ellenben tele voltak ezekkel a nagy felismerésekkel. Manapság nem vetődik fel, hogy egy reklám igaz-e vagy sem. Teljesen más a megközelítés.

Közben azonban más dolgok is foglalkoztattak. Akkoriban, 1991 körül jelent meg különböző pályázatok eredményeképpen a számítógép a Műegyetemen. A tanszéki irodákban még 286-os, 386-os, IBM-kompatibilis gépek voltak, amelyek DOS alatt futottak. Ezekhez értettünk. A másik típusú számítógépek UNIX alatt futottak, ezek voltak a nagy szervergépek, csakhogy „tragikusan” drágának számítottak. De a tanszéken 1992-től már volt egy ilyen típusú DEKK számítógép, *hatalmas* monitorral, ami rajta volt az egyetemi hálózaton, az pedig elérte az internetet. De még ezek a gépek is viszonylag kicsik voltak. Annak a gépnek is, amit később, 1993-ban (ekkor született a lányom) nyertem OTKA-pályázaton, 4 mega volt a winchestere.

Korábban csak érintőlegesen foglalkoztam számítógépekkel. Emlékszem, ebben az időszakban történt, hogy két hetet töltöttem Amszterdamban, az ott ösztöndíjasként kutató ismerőseimet látogattam meg. Aztán az Amszterdami Egyetem egyik kellemes kávézójában összefutottam egy kint élő magyar származású egyetemi oktatóval, ő beszélt nekem először az e-mailről. Előtte semmit nem tudtam erről a technológiáról. Mindenesetre amikor hazajöttem, már tudtam.

Akkor már létezett az ELLA.² Ez egy e-mail-kliens volt, olyan, mint a mai Outlook. Belső levelezőrendszer, de nyitott volt a világra. Hazajöttem, és mondtam, hogy én ezt használni akarom. Aztán onnantól kezdve, hogy rákerültél az ELLA-ra, hirtelen kinyílt minden. Nem is az volt a lényeg, hogy ezen a felületen bárkivel válthattál e-mailt, hanem az, hogy mindenféle tartalmakat el lehetett érni. Ebben az időben ez úgy működött, hogy jelentkeztél különböző listákra, és onnan információkat kaptál, végtelen mennyiségben. Regisztráltál, és onnantól kezdve érkeztek hozzád a levelek. Mindenki beküldte a saját maga által fontosnak tartott információkat a központba, az pedig azonnal terítette. 62 ezer téma volt, végtelen mennyiségben. Elkezdted ezeket olvasgatni, feldolgozni, aztán leiratkoztál, aztán megint vissza. 1993 áprilisától én is rajta voltam. Azok az emberek, akik bárhonnán rácsatlakoztak a webre,

² Összefoglalóan bemutatja: Médiatudományi Intézet: *Az internet hazai megjelenése*, 2015. Interneten: http://nmhh.hu/cikk/192602/Az_internet_hazai_megjelenese (letöltve: 2018. szeptember 8.).

és hasonló típusú felhasználók voltak, tájékoztatták egymást szerte a világban. Ha rajta voltál egy levelezőlistán, és megjelent egy technikailag új dolog, arról azonnal értesítettek. Nem kristályosodott ki számomra igazán, hogy mi az, ami leginkább izgat, de milliányi dolog jött.

Ez volt az „EDU-világ”, minden cím edu-val végződött. Ezek a rendszerek csak az egyetemre oktatók vagy a rendszergazdák által felkínált területeken működtek – kvázi hivatalosan. Az EDU-oldalak az egyetem oldalai voltak, de az egyetemnek igazából nem volt rálátása a tartalmaikra. És az amerikai rendszergazdák technikai emberek voltak ugyan, de zömében hatvannyolcasok. Rendszergazdák, akik magánemberek. Akik számára negyvenéves korukra a vágyott dolgok realitássá váltak. Nem voltak szabályok, bármit megcsinálhattak. Ők nagyon beindultak. Feltettek anyagokat egy szerverre, és csak bizonyos köröknek adtak hozzáférést. Mindenki maga csinálta a maga dolgát a maga területén. Egész más világ volt akkoriban.

Grafikus browser ekkor még nem létezett, csak ez a levelezős történet. A Mosaic volt az első böngésző, amely talán már 1993 végén megjelent. Ettől az időponttól fogva leginkább ott ültem a tanszéken a terem közepén, egy nagy monitor előtt, és néztem a Mosaic tartalmait. Aztán egy évvel később jött a Netscape, ami fokozatosan egyre okosabb és gyorsabb lett. Ahogy megjelentek ezek a browserek, mindenki ráérezett a jelentőségükre, és minden átpakolódott a webre. Az elején még folyamatosan változott a protokoll is, újabb és újabb parancsok jöttek be a HTML-be. Aztán eljött egy pont, viszonylag hamar, amikor már nem nagyon változott.

Ez volt az az időszak, amikortól módszeresen elkezdtem foglalkozni az internettel, adatokat gyűjtöttem, elolvastam minden fellelhető írást. Úgyhogy amikor 1994 májusában elindult az első CD-formátumú digitális magazin, az *ABCD Interaktív Magazin*,³ akkor abban már én vittem a hálózati rovatot. A lap története⁴ amúgy nagyon érdekes, több szálon is kapcsolódik a szociológiai tanulmányainkhoz. Szakadát István és Nyíró András közösen készítettek a rendszerváltás környékén egy tanulmánykötetet az MSZMP politikai bizottságának kapcsolathálózatáról.⁵ Ezt később megjelentették egy CD-formátumban is.⁶ Ebből nőtt ki később az interaktivitást középpontba állító *ABCD* magazin.

A legfontosabb kulcsszó ugyanis ebben az időben az *interaktivitás* volt. Amikor 1995 nyarán itt volt Laurie Anderson énekesnő,⁷ én készítettem vele interjút az *ABCD* számára.⁸ Vele is ez volt a fő topic: kimondottan erről kérdeztem, ő pedig készséggel válaszolt. Az interaktivitás segítségével ebben az időben az ismeretszerzés módjának alapvető átalakulását próbáltuk megragadni. Hogy nem az van, hogy leülsz egy könyv elé, amit az orrod elé raknak, és azt végigolvasod, hanem lehetséges, egyformán bejárható utakat kapsz. Az *ABCD*-ben is ez volt az újszerű: utakat kínált. Lehetőség nyílt arra, hogy a lábjegyzetet a könyvön belül

3 *ABCD Interaktív Magazin*, CD-ROM-os periodika, IDG Magyarország, 1994–1996 (8+2 szám).

4 Bővebb információk: „Arcal az internet felé!” Seres Szilvia beszélgetése Szakadát Istvánnal, a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékének docensével. *Artmagazin online*. 2014. 07. 04. Interneten: http://artmagazin.hu/artmagazin_hirek/arcal_az_internet_fele.2417.html?pageid=81 (letöltve: 2018. szeptember 8.).

5 Kelemen Gábor, Szakadát István, Nyíró András és Szakadát László (szerk.) (1989): *Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához*. Budapest: Interart Stúdió.

6 Szakadát István és Nyíró András (1993, 1994, 1995, 1996): *Politika for Windows Magyarország, 1944–1989*. Budapest: Aula Kiadó.

7 A Magyar Televízió is beszámolt a fellépésről: <https://www.youtube.com/watch?v=KYnezeqB9Q0> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

8 *ABCD* 1995/3.

máshová is beilleszd. Később ez a gondolkodásmód már természetessé vált, de akkor nagyon újszerűnek számított. Az ABCD-ben ezzel próbálkoztam én is.

Az ABCD legnagyobb jelentősége kétségkívül az volt, hogy lett egy csapat. Ha végigolvasod az ABCD-ben szereplő neveket, akkor jól látható ez a folyamat: kialakul egy szakembergárda (szerzők, szerkesztők, designerek), ők váltak később a legfontosabb internetszereplőkké. Ezután, 1995 tavaszán létrejött az Internetto.

Akkoriban Nagy Istók Tibor tévés újságírónak volt egy Virtuális Kávézó című műsora a televízióban, ami az internetről szólt. Ez volt az első internetről szóló európai tévéműsor-sorozat. Látvány szempontjából meglepően szépen megcsinált műsor volt, ebbe többször is meghívtak. Valamelyik adás apropóján találkoztam egy Amerikából hazatért üzletemberrel, Törő Csabával.⁹ Ő akkoriban saját céget vezetett, az E-NET Kft.-t, amely valamilyen formában a Datanettel volt összekapcsolva, egyéni internet-előfizetőket gyűjtöttek a számukra. Egy előfizetés havi díja akkoriban 20 ezer forint körüli összegbe került. Ezzel be tudták társaszáni, tudat használni az internetet.

Törő Csaba hívott, és én 1996 elején elmentem hozzájuk dolgozni, de ezzel párhuzamosan maradtam az egyetemen is. A cégnél én lettem a művészeti vezető, két okból. Egyrészt az ismerőseim, a barátaim a művészeti világból jöttek, volt egy ilyen vonal az érdeklődésemben. Másrészt előtte csináltam már különböző HTML-alapú weboldalakat, ami anno nem számított különösképpen bonyolult programozási feladatnak. Művészeti vezetőként én állítottam elő grafikailag a weboldalakat, amiket aztán leprogramoztattam, majd feltettük a webre. Nem volt saját tartalomgyártás, bár a vezérigazgató folyamatosan noszogott bennünket, hogy csináljuk meg a magyar Yahoo-t. Ez azonban nem történt meg.

1996-ban aztán egy váratlan fordulat történt az internetes piacon. A MATÁV bejelentette, hogy hihetetlenül kedvező árért, pár ezer forintért kínál a lakosság számára internet-előfizetést. Pillanatok alatt kiderült, amit addig is tudtunk: a MATÁV-val szemben nem lehet pisilni. Lehetett látni, hogy a dolog forintilag beszarik, hogy problémák vannak. Ahogy látszott, hogy a dolog bedől, elkezdtünk nézelődni, hogy hova lehetne továbbmenni. Az egyik munkatársam egyazon egyetemre járt az Elender főnökével, és akkor felvetődött, hogy menjünk át. Ez a Kóka sógora volt. Az Elender akkoriban régi pénztárgépekből és számítógépekből élt, mégpedig jól. Annyira jól, hogy úgy gondolták, belépnek az internetre, és erre csináltak egy stúdiót. Akkor úgy volt, hogy a teljes csapat eljön az E-nettől, de annyi embert nem vettek át. 1996 októberében létrejött egy stúdió a Rákóczi tér közelében, ahol újra weboldalakat gyártottunk, de nagyon nehezen lehetett ezeket értékesíteni. A munkaköröm nem sokat változott az új helyen: én voltam a stúdióvezető, aki összefogta a grafikusok és programozók munkáját. Aztán a cég megvásárolt egy közös helyet a Váci úton, és akkor odaköltözött mindenki. Ebben az időszakban az Elender nagyon felemelkedett, mert megnyerték a SULINET-pályázatot, amelyen a MATÁV nem indulhatott, mivel ki volt zárva a közbeszerzésből. Később nagyon jó pénzért tudták eladni a céget a 2000-es év környékén, kb. 1 milliárd forintért. Az akkoriban nagy pénz volt.

⁹ Törő Csaba 1990-ben diplomázott a Műszaki Egyetem közlekedésmérnöki karán, majd 1991 és 1995 között a New York Egyetemen szerezte meg másoddiplomáját. 1995-ben megalapította az E-Net Kft.-t, majd az ebből alakult Euroweb Internet Rt. elnök-vezérigazgatója lett. 1998 óta a New York-i tőzsdén jegyzett Euroweb Internationalnek először alelnöke és ügyvezetője, majd vezérigazgatója. Az Euroweb vásárolta meg 2004-ben a Kóka János vezette Elendert. Az Invitel 2006 májusában vásárolta meg az Euowebet: <https://index.hu/belfold/toro0314/#> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

Időközben Szakadát valahogy kapcsolatba került a MATÁV-val,¹⁰ talán úgy, hogy együtt járt egyetemre Hegedűs Sándorral, aki ott igazgatóhelyettesként dolgozott, s rajta keresztül be lehetett jutni a cégbe. 1997–98-ban bekerültem a MATÁV-hoz, én lettem az internetosztály vezetője, a MATÁV portálfelelőse. Az én feladatomból volt a MATÁV céges weboldalának megújítása és működtetése. Ezzel párhuzamosan 1998 őszén létrejött az Origo tartalomcsoportja, amibe MATÁV-alkalmazottként én is delegálva voltam, én lettem az Origo főgyártásvezetője.

Másfél évvel később, 2000-ben Nagy Istók Tibor hívott a TV2-höz, ahol egy francia céggel közösen elindítottam a Korridor nevű portált. Ha ebből a korszakból kellene valamit mondani, amire a leginkább a saját gyermekemként tekintek, akkor ez volna az. Háromszor-négyeszer váltottunk dizájnt, egy halom dolgot mellé tettünk. A korridoros időben én voltam stabilan a negyedik legnagyobb internetes portál: Index, Origo, Startlap, Korridor,¹¹ ez volt a sorrend. Volt, amikor az Origót is le tudtam nyomni, sőt arra is akadt példa, hogy az Indexet is, a *Big Brother* idején.

Amikor elindult a *Big Brother*, az haláli volt. A világ minden tájáról nézték, fent volt a weben is, *real time*-ban ment. Az, hogy 2001-ben *real time*-ban dugásokat lehetett nézni, nagy dolognak számított. Minél jobban nekimentek különböző értelmiségiek, annál hihetlenebb nézettsége lett, millió fölötti. A *real time* adás lényege, ha sokat és sokan nézik, az óriási pénz. Hatalmas nézettsége volt a műsornak, nagyon keményen pengette a pénzt.

Nem mi programoztuk a webes felületet, hanem a francia cég, ők voltak ennek a főszponzora, és ők biztosították a technikát. Azt el is baszták egyébként. Alighogy elindult a műsor, azonnal be is dőlt az egész rendszer. Meghalt. Amikor *real time*-ban egyszerre sokan voltak fent az oldalon, azt nem bírta el a rendszer. Létezett egy *Big Brother* közösség: ha jött egy új rész, megjelent valahol, akkor azonnal rászabadultak. Ez azért volt baj, mert ha sokan nézték a világból a videót, az foglalta a sávszélességet, mivel iszonyat mennyiségű adat ment ki rajta. Tehát a cég azért volt bajban, mert mi kinyitottunk a világ felé, és ez lefoglalta a drótokat. Elkezdtek cirkuszolni, hogy vegyünk visszább, ne lehessen annyit látni külföldről. A pénzről szólt mindez, nagyon sokba került a cégnek.

Még aznap este teljesen bezártunk. Írattam az embereimmel egy oldalnyi információt arról, sokáig csak azt látták az emberek. Úgy kellett újraírni az adatbázist, hogy képes legyen ezt a tömeget kiszolgálni. Egy freenetes gyerek segített nekünk. Amikor megírtuk a javított változatot, le kellett tesztelni, de nem tudtuk, honnan vegyünk ekkora forgalmat. Mivel a Freenetnek nagy forgalma volt, ezért azt csináltuk, hogy a lapjukba beleírták a mi kódunkat, és amikor valaki tőlük lehívott egy oldalt, töredékpixelben bejött a mi oldalunk is. Így ki tudtuk próbálni, hogy újra összedől-e.

A portál 3 éven keresztül működött. 2003 végén zárták be, és tőlem is megváltak. Tehát ez nem sikerült, nyilván, mert rosszul csináltam. Jó lett volna kimenteni és továbbvinni. Lehetett volna, mert 2003 végén szűnt meg a portál, de a reklámpiac már 2004-től nagyon meglódult. És akkor már nagyon látszott, hogy nemcsak az első kettőnek, de a többinek is van helye a piacon. Korábban a TV2-n belül mindenki azt mondta, hogy az első mindent visz.

10 Erről bővebben: Szakadát István: *Idővonalak – Az online médiatörténet adatvizualizációja*. Interneten: <http://www.mediatortenet.hu/szakadat-istvan-idovonalak-az-online-mediatortenet-adatvizualizacioja/> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

11 Erről bővebben lásd Szikszai Péter és Nagy Z. Péter (2001): *Ante portál*. Az „internetlufi”, a veszteséges online sajtó és a tartós szabadság. *Magyar Nemzet*, 2001. november 3. Interneten: https://mno.hu/migr_1834/ante-portal-817556 (letöltve: 2018. szeptember 8.).

Ami kurvára nincs így, mivel most már a tizedik, huszadik is nagyon jól megél, de még a tévés piacon sincs így. Akkoriban a TV2-nél ez nem számított, nem volt érdekes az internet.

Miután eljöttem a TV2-től, kiszálltam ebből a buliból. Rövid ideig a Magyar Nagylexikon Kiadó vezérigazgatója voltam. A lexikon szeretett volna felkerülni az internetre, de a tulajdonosi kör bizonytalansága, illetve a Wikipédia megjelenése alaposan közbeszólt ezeknek a nagy ívű terveknek. A Wikipédiával szemben kicsit nehéz..., speciálisan lehetett volna, de nem voltam elég erős, hogy ezt keresztülverjem. Egy-két kötet megjelent az én időmben (*Kislexikon*), a *Kronológiát* is kierősszakoltam, de aztán az már nem az én nevem alatt jelent meg. Utána elkezdtem hajózni, meg mással foglalkozni.

Szijártó Zsolt (Sz. Zs.): Mindvégig egyetemi alkalmazott is voltál?

Kelemen Gábor (K. G.): Amikor a MATÁV-hoz bekerültem, akkor kiléptem.

A háttér

Sz. Zs.: Ezek a dátumok az életrajzodban számomra mind arról szólnak, hogy valamit alapítasz: rovatot, újságot, céget, portált.

K. G.: Igen, szokták is mondani rólam azok, akik ismernek, hogy nem a fenntartás az erősségem... Miért is fontosak számomra ezek az idők? Nekem, aki a Kádár-korszakban éltem (1956. november 6-án születtem), politikamentes volt az életem. Akárcsak a szüleimnek. Nem gyötörtek meg, nem vették el az útleveletem, nem üldöztek politikai meggyőződésem miatt. A Szociológia Intézetben az ember önkéntelenül is kapcsolatba került az ellenzéki csoportokkal, a samizdattal, de ez nem változtatta meg alapjaiban az életemet. Nyugodtan elváltam ebben az időben.

De mint mindenkinek, aki akkortájt élt, nekem is örökösen az volt az érzésem, hogy elmaradásban vagyunk a Nyugattal szemben. A filmeket 5-10 éves késéssel látod, a könyvek is jelentős lemaradással jelennek meg stb. Ez az örök csúszás nagyon fontos, mindennapi tapasztalat volt. Mindez akkor válik igazán érdekessé, amikor megérkezik az internet, megkapod a masinákat, rá leszel kötve a hálózatra, s hirtelen megtapasztalod, hogy onnantól kezdve totál *real time*-ban vagy. Amikor például 1993-ban megjelenik Rheingold könyve az internetközösségekről,¹² mi ugyanott vagyunk, ugyanazt csináljuk. Később, mikor az Origót csináltuk, ami az Internetto (a későbbi Index) konkurenciája kívánt lenni, eljutottunk a Deutsche Telekomhoz, és tapasztalatcserére Amerikából, az AOL-tól is jöttek hozzánk szakmabeli emberek. Velük kapcsolatban is ugyanezt láttuk, hogy nincs elszállva a világ, ugyanazokkal a problémákkal küzdenek, mint mi. Vagy nem küzdenek, hanem elfogadják. Hiszen például a Deutsche Telekom t-online tartalomszolgáltatása kurva szar volt, grafikailag és *user interface* (UI) oldalról egyaránt. Tehát egy időben voltunk a világgal.

Sz. Zs.: Ez motiváló lehetett.

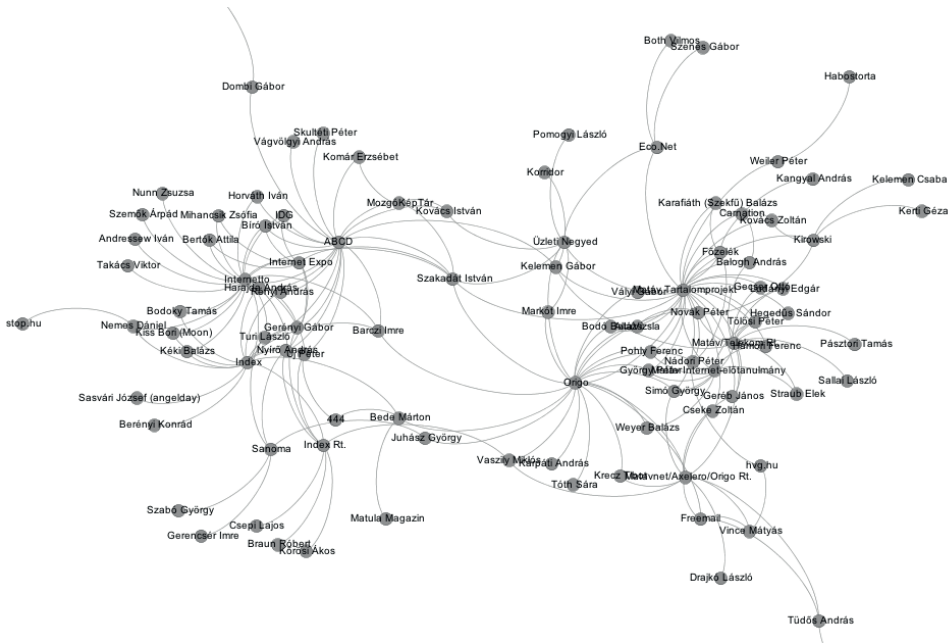
¹² Rheingold, Howard (1993): *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. London: MIT Press. Interneten: <http://www.rheingold.com/vc/book/> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

K. G.: Iszonyú erősen. Minden más esetben, ha a tudomány bármely más pontjával kezdsz foglalkozni, súlytalan vagy. Itt se voltunk súlyosak, de legalább ugyanazt csináltuk.

A másik nagyon fontos dolog az internet azon sajátosságával függ össze, hogy ez egy világtörténet. Az, hogy valami totál új, valami teljesen forradalmi. Az, hogy ezen a módon lehet kommunikálni, eszeveszetten erős gondolat volt. És legalább ennyire forradalmi volt az a változás, hogy az internet segítségével létrejöttek helytől független közösségek.

Van ez a magyar társadalmat nagyon régóta megosztó, régi történet az urbánus-népiesség vonal szembenállásáról. Ebben a szembeállításban a népi oldal számára a közösség jelenti az egyik legfontosabb viszonyítási pontot, az urbánus tradíció pedig egyértelműen a modernitás mellett elkötelezett. És velük kapcsolatban újra és újra megfogalmazódik a vád, hogy ez a modernitást, az újítást preferáló megközelítés individualisztikus, egyáltalán nem közösségi. Itt pedig mi történik? Létrejön egy totál modern, *up-to-date* történet, és ezeknek a tagjai pedig igenis közösséget alkotnak (a népiek pedig elmennek a picába...). Ez a közösség igenis létezik, csak nem a fizikailag megkötött világban. Ennek a sztorinak marha nagy ereje volt.

Sz. Zs.: Szakadátnek van egy elmélete arról,¹³ hogy voltaképpen két különböző szubkultúra létezik, amely létrehozta a magyar internetet. Ezt egy saját maga által készített kapcsolatháló-ábrán is vizualizálja (1. ábra). Az egyik a Magyar Narancsból jött, zömükben újságírók, és ők csinálták meg az Origót, a másik pedig az ABCD környekéről származik. Te mintha középennél.

Forrás: Szakadát István (2016) tanulmánya

13 Szakadát István (2016): *A MODEM-kutatás célja, körvonalai, az interjúkészítés szempontjai*. 2016. 02. 25. Interneten: <http://www.mediatoritenet.hu/2016/02/25/szakadat-istvan-a-kutas-celja-korvonalai-az-interjukeszites-szempontjai/> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

K. G.: Ami még egy további fontos szempont a magyar internet körül bábáskodókat figyelve: voltak a teljesen „drótosok”. Mi nem voltunk azok, ellenkezőleg. Ez volt az Origo legfontosabb felismerése: maga a tartalom az igazán nagy érték. A drót az kötelező, de teljes mértékben érdektelen. Nem a rendszergazdák mondják meg, mi történjen és hogyan. A tartalom az, ami miatt az emberek használni fogják a drótot. A MATÁV abból élt, hogy eladta a drótot. Amivel rá tudta venni az embert arra, hogy vegyen drótot, az jó volt. A MATÁV-nak. Akkor hajlandó volt megfinanszírozni az infrastruktúrát. Tartalom, és nem technika, ez a lényeg. A *Content*. A *Content* az isten.

Bent, a MATÁV-on belül is mentek a '90-es évek végén a különböző meccsek. Nem szabad elfelejteni, hogy egy ország telefonos hálózatát működtető rendszernek rendkívül kötöttnek és szabályozottnak kell lennie. Különben az egész beszarik. Nem tudsz olyan kemény törvényt kitalálni, mint amilyenek a MATÁV vezérigazgatói utasítások voltak.

Tehát volt egy bonyolult rendszer, a MATÁV, megjelentünk mi, s ezután elkezdődtek a rendszeren belüli mozgások, a „telkókkal” szembeni játékok. Ez akkor vált számomra különösen világossá, amikor elkezdtük az intranet – a cégen belüli, zárt, csak egyes emberek számára hozzáférhető rendszer – kiépítését. Ez is egy teljesen új dolog volt akkoriban, amely ráadásul csúszásban volt az internethez képest. Már az is külön meccset igényelt, hogy egy nemzetközileg elterjedt programot, a Netscape-et használjuk, és ne egy zárt levelezési rendszert. Létezett ugyanis a Lotus nevű levelezési rendszer, amely végtelenül ritkán, lassan cserélt. Szar volt. Ezzel szemben a Netscape volt maga a forradalom. A Netscape volt az isten ezeknek az embereknek, nekem is.

Miután elkészültünk a fejlesztéssel, feltettük ide a vezérigazgatói utasításokat is. Vagy a telefonkönyvet. Már régen megvolt a MATÁV-on belül az internetre alkalmas változat, csak nem rakták ki. Volt egy nagyobb gyűlés a cégen belül, ahol éppen a jövődő Origo tagjai prezentáltak. A prezentáción – ahol ott ült az egész vezetőség, Straub Elekkel, aki nagyon fontos figura volt, mert ő akarta ezt az egész internetes fejlesztést – felvetődött, hogy akár a telefonkönyvet is fel lehetne tenni a netre. Straub ránézett az emberekre: „Meg tudják ezt csinálni?” Szegény faszik már régen megcsinálták, csak nem merték kirakni, mert félték a Straubtól. Aztán milliónyi balhé jött, mert kiderült, hogy „én nem akarom, hogy engem lássanak”, és hasonló sztorik stb., szóval nagyon bonyolult dolog volt, de aztán megoldódott.

Nagyon fontos elv volt ez akkoriban és később is, hogy tartalom kell. Hogyan lehet az aktuálisan létező tartalomszolgáltatókat rávenni arra, hogy egy-egy új portálra bejöjjenek? Az Origóban ez nem nagyon sikerült, talán nem is nagyon akarták. Egy ideig próbálkoztam az *Élet és Tudománnyal*, hatalmas adatbázis, abból se lett semmi. Amikor megcsináltam a Korridort, már eleve úgy lett kitalálva, hogy gyorsan és olcsón be tudjunk hozni tartalmakat. Meglévő *site*-ekkel kötöttünk szerződést, egy széles network jött létre, különböző helyekre tudtuk vinni a közönséget. Akkor már megvoltak azok a szoftverek és szolgáltatások, amikkel követni lehetett a közönség útját, a LOG-ból ki tudták ezt olvasni. Ezért innentől kezdve már a reklám elég erőteljesen jelen volt a különböző portálokon. Azonban a legelején a tartalomszolgáltatókat még nehéz volt rávenni az együttműködésre. Pedig akkor még sejtelmük sem volt arról, hogy mennyire könnyen el lehet lopni tőlük adatokat...

Sz. Zs.: Amit mondasz, mintha két szakértői tudás küzdelme volna. A mérnökié, amit „drótosnak” neveztl, illetve az inkább a tartalom iránt orientálódóé, a humánértelmiségé.

K. G.: Igen. Jöttek is azok a fiatalok, aki nem matávosok vagy rendszergazdák voltak, és ők egymás után csinálták meg a saját tartalomszolgáltató cégeiket. Ott volt például a FreeWeb, Agárdi Gábor vállalkozása, sokáig (15 évig) vitte a céget, ő egy fontos figura volt.¹⁴ Aztán a Hírkereső, amit Holló Gábor leprogramoztatott, és azóta is viszi. Ezek a figurák mind bölcsészek vagy közgazdászok voltak, ahogyan az Origo körül csoportosuló újságírók is. Hozzájuk aztán technikai emberek is kapcsolódtak, így például Veszelovszki Zsolt, aki villamosmérnök volt. Szakadát meg én nem voltunk bölcsészek, de mi nem voltunk igazi technikai emberek sem. Szakadát sem ért az internetprogramozáshoz, én is csak HTML-hez. Mérnökemberek vagyunk, de soha nem praktizáltunk.

Én ennél az egész társaságnál 5-6 évvel idősebb voltam, plusz valamennyire értettem a dolgokhoz, azaz volt egy pici előnyöm a fiatalabbakhoz képest. Ez a különbség fontos szerepet játszott az egész történetben. Szakállas voltam, meg hosszú hajú, de öltönyben jártam, mert szerettem az öltönyt. Ettől azonnal multiképes lettem. Valamilyen szinten beszéltem angolul, ami az internet miatt fontos volt. Viszonylag könnyen elfogadtak. Így volt a TV2-nél és a Nagylexikonnál is.

Az E-NET-nél, a Kóka-cégnél is 5-6 emberem volt, a Korridornál pedig már 40. Akkoriban már, idő hiányában, nem nagyon olvastam az internetre vonatkozó kurrens szakirodalmat, hanem a munkatársaimat időről időre megkérdeztem: „Uraim, mi történik a világban? Milyen új technikák vannak? Tessék feldolgozni, és beszámolni róla nekem.” Ők voltak számomra az előfeldolgozó csapat, így próbáltunk lépést tartani a technológiai fejlődéssel.

Németh Szilvia (N. Sz.): Mennyire éreztétek akkor, hogy ebben van klasszikus értelemben vállalkozási lehetőség?

K. G.: Volt ez a gurumánia. Aki kicsit is értett hozzá, és el tudta vállalni, hogy megcsinálja és végigviszi a projektet – az volt a „guru”. A kívülállók gurunak látták ezt a figurát, és ő ezt el tudta adni. Én is el tudtam adni párszor. De ez csak annyit jelentett, hogy ő meg tudja csinálni. És pont. Ilyenből azonban nagyon kevés volt. Akik valóban mozgófigurák voltak, abból még kevesebb: György Péter, Nyíró András. Megfelelő helyen megteremtették azt a támogatást, ami kellett, hogy mások meg tudjanak dolgokat csinálni, akár velük, akár máshol. Helyszínek az ABCD, az Internetto és az Origo.

Miután az Origo ismertté vált, onnan az új induló vállalkozások már könnyebben el tudtak hozni embereket, akik jól el is tudták adni magukat. Ez a guruvilág aztán megszűnt. Ma már ez nincs. Egy portált a nulláról felépíteni, hát ez ma már nem olyan világrengető dolog. 10-15 emberből válogathatsz, aki jól meg fogja csinálni.

Az új generáció emberei már a saját maguk nézőpontjából nézik a világot és csinálják meg a cégeiket. A régiiek – Veszelovszki, Gere, Szakadát, magamat is beleértve – nem a saját pénzüket kockáztatták. Vagy állami pénzt költöttünk (az egyetemi időszakban), később pedig a MATÁV pénzét. Az új generáció tagjai technikai emberek voltak és vállalkozók. Nem direkt tartalommal jelentek meg, hanem kvázi web 2.0-s tartalmakkal, csak akkor még senki nem így nevezte ezeket. A FreeWeb például ingyen tárhelyeket biztosított a felhasználók számára.

¹⁴ Erről bővebben Agárdi Gábor: *FreeWeb.hu. A könyv*. Interneten: <https://www.oldal.info/static/freeweb.pdf> (letöltve: 2018. szeptember 8.).

Amíg nem jött a Facebook és nem ölte meg a weboldalakat, addig ez nagyon fontos volt. De ez a helyzet mára alapvetően megváltozott: minnek költenél arra, hogy legyen weboldalad, ha amúgy is fent vagy a Facebookon. Nagyon gyilkos dolog ebből a szempontból, és butítja az égszet. Nagyon remélem, hogy idővel összedől, vagy meghaladja valami.

A Replika

Wessely Anna hívott el engem 1992-ben a *Replika* egyik ülésére. Így keveredtem oda, aztán ott ragadtam. Anna aztán lassacskán kiszállt belőle, átadta a szerkesztést Hadas Miklósnak, akivel már szorosabb munkakapcsolatom alakult ki.

Ha jól emlékszem, 1993 őszén történt, hogy Miklós föl akarta venni a kapcsolatot az Amerikában tanító magyar kutatóval, Stevan Harnaddal. Írtam neki levelet ezzel kapcsolatban, s tőle egy csomó mindent megtudtam a számítógép és a társadalomtudomány kapcsolatáról.¹⁵ Elbűvöltek, hogy így jönnek a dolgok. Már nem tudom, kinek az ötlete volt, hogy egy e-rovatba, külön helyen gyűjtsük össze a témával foglalkozó irodalmat; de valahogy ez a dolog előkerült, jó, csináljuk. El is kezdtem összegyűjtögetni a cikkeket.

Hogy fogják föl. Hogy lássák. Minél több ember fogja föl, hogy az internetben mekkora lehetőség van. Akik a *Replikát* olvasták, zömében az akadémiai szférában mozgó emberek voltak. Ergo számukra az Ella nyitott, könnyen elérhető volt. Tehát használják, kísérleteznek vele.

Utána jöttek az érdekesebb cikkek. A rovat forrásaiból jól látható, hogy a „drótosék”,¹⁶ a *Magyar Elektronikus Könyvtár* aktívan hozzájárult a terület bemutatásához. Ők is gyűjtöttek érdekes cikkeket, és mi természetesen leközlöttük őket. Nagy koncepció tehát nem volt. „Hát-áridő-koncepció” volt, hogy lapzártáig találjunk valami érdekeset.

Én nagyon keveset írtam, és amit én hoztam, azok mind külföldi anyagok fordításai voltak. Próbáltam azokat a neveket, szerzőket behozni és meghonosítani a magyar társadalomtudományban, akik akkoriban fontosak voltak – s ez nagyjából sikerült is. Megint csak Rheingoldra érdemes utalni,¹⁷ akinek 1993-ban jelent meg a könyve, és nekem ez megvolt.

Az internet valójában nagyon egyszerű dolog. Amit az ember akkoriban elgondolt róla, az nagyjából meg is valósult. Amiket én akkoriban, a *Replika* e-rovatának bevezetőjében megírtam,¹⁸ azok is megvalósultak. Ezek kvázi forradalmi történetek: távolságnélküliség; nyomtatott lapok mennyiségének csökkenése. De ez az egyszerű történet nagyon sok izgalommal járt együtt. Már akkoriban is hatalmas meccsek voltak a hálózat körül. Ami most (a Trump-érában) csendben lezajlott Amerikában, hogy megszűnt a netfüggetlenség, az már a '90-es évek második felében különböző formákban ott kísértett. Már akkor tudatosult ben-

15 Hernád István (1993): A Gutenberg utáni galaxis. Negyedik forradalom a tudás-előállítás eszközeiben. A nyelv, az írás és a nyomtatás forradalma után a negyedik forradalom a számítógépes világháló. Az elektronikus folyóiratokról is. *Replika* 11–12: 294–304. (e-Rovat)

16 Drótos László, a Magyar Elektronikus Könyvtár egyik alapítója.

17 Rheingold, Howard (1994): Mindennapi élet a cyberspace-ben. Hogyan teremtett újfajta teret a komputerizált ellenkultúra? A hálózati viselkedésről. *Replika* 15–16: 293–314.

18 Kelemen Gábor (1993): e-Rovat – bemutatkozás. Hálózati alapismeretek, e-mail és internetismeretek. Információk a számítógépes szakmai kommunikáció lehetőségeiről. Az induló rovat céljainak ismertetése. *Replika* 11–12: 279–283.

nem, milyen fontos kérdés a netfüggetlenség védelme. A netfüggetlenség mindenkinek jár, a szolgáltatónak nincs joga egyenlőtlenül elosztani a kapacitásokat.

Magyarországon ezek az internettel kapcsolatos kérdések egyáltalán nem jelentek meg a nyilvánosságban. Itthon az egész internetet olyan hangsúlyokkal tárgyalta a tömegkommunikáció, mint egykor a magyarra lefordított NDK-s könyvek a nemi életet: mindig csak a bajokat hangsúlyozták, erre koncentráltak. Mindenki összevissza beszélt ebben a tárgyban, a televízióban, ha az internetről volt szó, mindig ugyanazok a figurák szerepeltek, akik életükben nem használták, még egy tisztességes pornót sem néztek meg rajta. Egyfolytában azt hangsúlyozták, hogy milyen veszélyeket jelent. Ezen a helyzeten is szerettünk volna változtatni.

Sz. Zs.: Volt egy időszak, a 90-es évek elején, még az ABCD idején, amikor a terjesztés kapcsán még nem a hálózatban gondolkodtatok mint hordozóban, hanem CD-ben. A Replikában is volt flopimelléklet néha. Ez kinek az ötlete volt?

K. G.: Azt hiszem, az enyém. Én is csináltam. Én vettem meg, és másolgattam le szorgosan a flopikat. Kedvcsináló dolgok voltak rajtuk: levelezőlisták, programok. Még a nagy flopik voltak. Teljesen egyemberes munka volt ez is, akárcsak az e-rovat, ebben nem nagyon volt kooperáció. És mivel az egyetemen elmentem egy kurzusra, ahol a Ventura elnevezésű programban megtanultam a tördelést, ezért nem csak ezt a rovatot vittem, hanem kezdetben a lap tördelését is én csináltam. Összesen 4-5 számot tördeltem, aztán az új dizájnt és laptervet is én hoztam, akárcsak azokat az embereket, akik később ezt a vonalat sokáig vitték: Medve Zsuzsát és Gerhes Gábort. Ugyanők készítették el a *Replika Könyvek* sajátos, az akadémiai kiadványoktól eltérő, négyzetes alakú dizájnját.

Sz. Zs.: E-rovat egészen 2011-ig volt. Aztán egy ideig nem, és később újra előkerült.

K. G.: Én 1996-ig voltam a vezetője. Párhuzamosan azzal, ahogyan a MATÁV-nál egyre több feladatom lett, megszűnt a lappal való kapcsolatom.

Összegzés

Sz. Zs.: Azt mondtad a beszélgetés elején, hogy a hálózat kapcsán az egyidejűség volt az egyik legnagyobb élményed. Ez folyamatosan érezhető volt abban a 10-15 évben, amíg benne voltál az iparágban?

K. G.: Egy nagyon rövid időszakról beszélgetünk. 1993-ban kerültem bele, és 2003-ban léptem ki belőle. Tíz év az egész, amely igazán '98-tól pörgött föl, és 5 év múlva vége is lett.

Egyszer csak jött egy pont, amely minden a helyére került: Amerika az Amerika, mi pedig csak egy kis ország vagyunk. Ez a Google és még később a Facebook megjelenésével vált nyilvánvalóvá. Persze nálunk is voltak keresők, ott volt például az Altavista magyarosított változata, az Altavizsla, és egyéb változatok. De mindez nem számított, jött a Google, és mindent letakart. Magyarországon is létezett - a most is elérhető - Startlap, mint nyitóoldal. De ott is, jött a Google, s onnantól kezdve már egyáltalán nem volt érdekes. Helyükre kerültek a dolgok. Azt látod, hogy ezek az alapszolgáltatások mind nemzetköziek. Hiába volt

nekünk már nagyon korán meg az iWiW, ezen az új pályán már nem tudsz játszani. Letöröl az egészről, pillanatok (3 év) alatt. Láttam, ahogyan a fejlesztők örökké technikai problémákkal küzdöttek, pedig a rendszer bekerült az Origóhoz, felvásárolták, elviekben lehetőségük kínálkozott arra, hogy nemzetközivé váljanak. Ahhoz már viszont hatalmas pénz és technika is szükséges. Gondolj bele: amiről nem beszélünk, mert nem látjuk őket, azok az óriási adatbázisok. Hogy az istenbe' szolgálnak ki ennyi embert, és ilyen gyorsan? Mekkora forgalom lehet most ezeknél a nagy *site*-oknál? Felfoghatatlan mennyiségű adat forog, egész „képfalvak” léteznek. Ezzel nem lehet versenyezni. Annyi lehetőség maradt, hogy elfogadod ezt a felállást, és megpróbálsz kitalálni, hogyan tudsz ezen belül mozogni. Az más kérdés, hogy a web 2.0-ban az, ami az egyes emberek „lelkétől” függ, igenis, meg tud változni. A Google nem hiszem, hogy leverhető, de a Facebook összedőlhet.

2003 végén jöttem el a TV2-től. Ezután már nem láttam olyan pozíciót, ahol értelmes dolgot tudtam volna csinálni. A fontos helyeken már ott ültek az emberek, egy ideig keresttem, de nem találtam.

N. Sz.: Hogy jött ez a teljesen gyökeres változás? Hogy nem öltönyben vagy és hajózással foglalkozol...

K. G.: Még a TV2-nél volt egy holland tanácsadó, aki a teletextet csinálta, ami szintén hozzám tartozott. Érdekes rendszert fejlesztett, de nem működött valami jól. Rajta keresztül azonban megismerkedtem egy hajózással foglalkozó holland úrral, aki már régóta keresett egy magyar képviselőt. Mivel én is hajóztam, és megint szembejött Hollandia, és pont 50 éves voltam akkoriban, ez jó választásnak tűnt. Mostanában egy holland hajógyár hajóit, illetve elemeit áruljuk Magyarországon. Keveset adunk el belőlük, mert hatalmas összegekbe kerülnek. És használt hajókat hozunk be, ez gyakoribb. Később lett egy személyhajóm, amit én vittem kapitányként öt évig a Dunán. Sajnos, már nem kapitánynak hívják a hajón az első embert, hanem hajóvezetőnek, innentől kezdve kb. egy szinten van a villamosvezetővel. De nem bánom, hogy csináltam, jó volt.

Még most is szervezek hajózásokat. Minden az interneten keresztül zajlik. Normál, átlagos internethasználóvá váltam. Én most már úgy tekintek az internetre, mint egy alapszolgáltatásra, olyan, mint a vízcsap. Végül is ezt akartuk elérni.

Ezek elég véletlenszerű dolgok voltak. Hogy éppen ott voltam. Hogy kint voltam Amszterdamban, ahol az a gyerek ezt elmesélte, hogy azonnal belelkesedtem. Hogy még elég fiatal voltam (36 éves), tudtam rajta pörögni. Ez az időszak maga volt a teljes kialakulatlanság. Bármi lehetséges volt, és elkezdhetett formát öltetni valami. És ennek kétségkívül volt egy húzása.